

Lausunto

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Sanaston lausunto koskien Copyright in the Digital Single Market -direktiiviehdotuksen (COM/2016/0593) artiklaa 12 (korvausvaateet)

Kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö Sanasto ry, Sanasto rf (jäljempänä Sanasto) kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa. Sanasto on valtakunnallinen kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö, joka valvoo kirjallisuuden tekijöiden oikeuksia ja etuja. Edustamme noin 8 000 suomalaista kirjallisuuden tekijää. Sanaston jäsenjärjestöjä ovat Finlands svenska författareförening rf, Suomen Kirjailijaliitto ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry sekä Suomen tietokirjailijat ry.

Sanaston pääviestit

- *Kustantajille ei tule suoraan lain nojalla syntyä oikeutta korvaukseen teosten rajoitussäännösten mukaisesta käyttämisestä. Suomen tulee ottaa selkeä kanta direktiivin artiklaan 12 ja vastustaa kustantajien korvausoikeudesta säätämistä.*
- *Artikla on tekijänoikeuden peruseriaatteiden vastainen. Tekijänoikeus syntyy aina luonnolliselle henkilölle, ja hänen tulee voida itse päättää, mitä oikeuksia hän luovuttaa esimerkiksi kustantajalle.*
- *Sopimusvapauden rajoittaminen lainsäädännöllä heikomman osapuolen vahingoksi on täysin ennenkuulumatonta eikä sitä tule hyväksyä.*
- *Kustantajat ovat kustannussopimussuhteen vahvempi osapuoli, joka muun muassa laatii sopimukset. Tekijöillä on harvoin vaikutusvaltaa sopimuksen sisältöön. Ehdotettu artikla 12 heikentäisi entisestään tekijöiden asemaa suhteessa kustantajiin.*
- *Kustantajien korvausoikeuden toteuttaminen olisi käytännössä hankala toteuttaa sekä aiheuttaisi kustannuksia ja oikeuksien selvittelystä johtuvaa tekijänoikeusjärjestöjen kulupidätysten merkittävää nousua.*
- *Jäsenvaltioilla on hyvin erilaisia lainsäädäntöratkaisuja ja korvauksenjakoperusteita, jotka mahdollistavat kussakin maassa sen kulttuurin omaleimaisuuden ja kehittymisen sekä kirjallisuuden tekijöiden kohtuullisen toimeentulon. Tämä on mahdollista ilman ehdotettua artiklaa 12, ja näin tulee olla jatkossakin.*

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

1. ARTIKLAAN 12 TEHDYT MUUTOSEHDOTUKSET

Yhtenäisiä sisämarkkinoita koskevan komission direktiiviehdotuksen COM/2016/0593 artiklan 12 alkuperäisen muotoilun mukaan:

*”Jäsenvaltiot **voivat** säätää, että kun tekijä on siirtänyt tai lisensoinut oikeuden kustantajalle, tällainen siirto tai lisenssi muodostaa riittävän oikeudellisen perusteen, jotta kustantaja voi vaatia osaa korvauksesta, joka koskee teoksen käyttöä siirrettyä tai lisensoitua oikeutta koskevan poikkeuksen tai rajoituksen nojalla.”*

Tämän jälkeen direktiiviehdotukseen on ehdotettu artiklan 12 mahdollisiin seurauksiin olennaisesti vaikuttavia muutoksia. Euroopan parlamentin kulttuuri- ja koulutusvaliokunta (CULT) ehdotti artiklaa muutettavaksi jäsenvaltioita pakottavaan muotoon. Lisäksi sen esittämässä muotoilussa kustantajille luodaan lainsäädännön tasolla oikeudenhaltija-asema:

*”Member States **shall** provide that where an author has transferred, assigned or licensed a right to **a publisher, that publisher is to be considered a rightholder by virtue and to the extent of such a transfer, assignment or a licence. Therefore, such transfer, assignment or licence shall constitute a sufficient legal basis for the publisher to claim a share of the compensation for the uses of the work made under an exception or limitation to the transferred, assigned or licensed right.**”*

Parlamentissa tapahtuvan valiokuntakäsittelyn rinnalla Euroopan unionin jäsenvaltiot käyvät neuvotteluja direktiivin sisällöstä. Puheenjohtajamaa Viron kompromissiehdotuksessa artiklan 12 muotoiluun esitetään myös muutoksia. Siinä alkuperäistä ehdotusta on laajennettu mm. niin, että lainauskorvaukset mainittaisiin erikseen:

*”Member States **may** provide that where an author has transferred or licensed a right to a publisher, such a transfer or a licence constitutes a sufficient legal basis for the publisher to **be entitled to a share of:***

*(a) the compensation for the uses of the work made under an exception or limitation to the transferred or licensed right; **and***

(b) the remuneration for public lending provided for in Article 6(1) of Directive 2006/115/EC.”

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

2. ARTIKLAN 12 KESKEISET ONGELMAKOHDAT

Tekijänoikeuden peruseriaatteiden vastainen

Tekijänoikeus syntyy aina luonnolliselle henkilölle eli tekijälle. Tekijällä itsellään on tämän jälkeen oikeus päättää siitä, mitkä oikeudet hän mahdollisesti luovuttaa esimerkiksi kaupalliselle kustantajalle ja mitkä oikeudet hän pitää itsellään. Olisi tekijänoikeuden peruseriaatteiden vastaista ja kirjankustannusalalle täysin vierasta, että oikeuksia syntyisi kustantajalle lainsäädännön nojalla. Tämä tekisi tekijälle mahdottomaksi oikeuksiensa itsenäisen hallinnon ja tosiasiallisen päätöksenteon oikeuksiensa luovuttamisesta.

Rajoittaisi sopimusvapautta

Sopimusvapauden periaatteeseen kuuluu olennaisena osana se, että henkilöllä on vapaus päättää sopimuksensa sisällöstä. Myös heikomman sopijapuolen suoja on erityisesti kulttuurin ja tekijänoikeuden alalla erityisessä asemassa. Olisi varsin poikkeuksellista, että lainsäädännöllä heikennettäisiin heikomman osapuolen asemaa jo ennestään vahvemman hyväksi.

Sopiminen on aina ollut keskeisimmässä roolissa tekijöiden ja kustantajien välisessä yhteistyössä. Tekijänoikeuksien siirrosta tekijältä kustantajalle sekä siirron laajuudesta ja muista yksityiskohdista on perinteisesti aina sovittu kustannussopimuksessa. Sopimusvapauden kulttuuri on alalla hyvin vahva, sopimuskäytännöt vakiintuneet ja toimintamallit pitkän yhteistyön saatossa muodostuneet.

Tekijänoikeuden luovutussopimusten tulkinnassa noudatetaan ns. suppean tulkinnan periaatetta. Periaatteen mukaan sopimuksessa määritetään ne oikeudet, jotka kustantaja saa. Kaikki muut oikeudet jäävät tekijälle. Oikeudet, joista ei kustannussopimuksessa ole nimenomaista mainintaa, eivät ole siirtyneet kustantajalle. Tekijän tulee olla sopimusta tehdessään tietoinen niistä oikeuksista, joita kustannussopimus ja oikeuksien luovutus koskevat. Tähän päämäärään pyritään sopimusten suppeaa tulkintaa koskevalla periaatteella. Ei ole kohtuullista, että lain tasolla säädetään korvausoikeuksien luovuttamisesta osittain kustantajalle.

Kustantajat ovat lähes poikkeuksetta tekijän ja kustantajan välisen sopimussuhteen vahvempia osapuolia. Sopimuksen laatii kustantaja, eikä tekijällä ole useimmiten todellista mahdollisuutta vaikuttaa sopimuksen sisältöön. On kestäväntöntä ja ennenkuulumatonta, mikäli lainsäädännöllä säädetään kustantajien oikeudesta korvaukseen. Korvausten jaosta tulee sopia joko sopimuksessa tai joissakin tapauksessa tekijänoikeuden yhteishallinnointijärjestöissä osapuolten kesken.

Direktiiviehdotuksen artikla 12 saattaisi johtaa tilanteeseen, jossa tekijä kirjansa kustannusoikeuksien lisäksi tietämättään luovuttaa myös osuuden teoksensa jälkikäyttökorvauksista. Pahimmassa tapauksessa kustantajat keräisivät tekijöiltä varsinaisen kustannustoimintansa kannalta tarpeettomia oikeuksia, jotta ne saisivat artiklan 12 tarkoittaman korvausoikeuden nojalla tuloa tekijän teoksen

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

käyttämistä jonkin tekijänoikeuden poikkeuksen tai rajoituksen nojalla. Näin tulisi todennäköisesti myös tapahtumaan, koska vahvempi sopimusosapuoli käytännössä määrittää sopimusten sisällön.

On selvää, että artikla 12 heikentäisi entisestään tekijöiden asemaa sopimusosapuolena suhteessa kustantajiin. Tämä olisi ristiriidassa komission direktiiviehdotuksen yleisten tavoitteiden kanssa, joiden mukaan tekijöiden asemaa tulee yhteisön lainsäädännöllä turvata ja parantaa.

Erittäin vaikeasti toteutettavissa ja kustannuksia aiheuttava

Kustantajien korvausoikeuden toteaminen edellyttäisi tekijöiden ja kustantajien sopimusten sisällön selvittämistä. Erilaisten julkaisijoiden toimesta käytetään erilaisia sopimusehtoja, ja näin ollen korvausoikeuden sisältö saattaa vaihdella kustantajien, tai usein jopa yhden kustantajan, kesken eri tekijöiden ja sopimusten välillä. Tekijänoikeusjärjestöjen tai muiden korvauksia tekijöille ja oikeudenhaltijoille suorittavien organisaatioiden tulisi pyytää jokaisesta teoksesta sopimus nähtäväksi ja selvittää, mitä oikeuksia tekijä on kustantajalle kussakin tapauksessa luovuttanut, jotta korvaukset olisi mahdollista kohdistaa eri teosten osalta oikein. Johtuen julkaisijoiden joukon monimuotoisuudesta, korvausten jaon perusteeksi ei voitaisi automaattisesti olettaa tiettyjen oikeuksien aina siirtyneen. Tämä lisäisi olennaisesti korvausten hallinnointikustannuksia nykyiseen verrattuna.

Artikla 12 aiheuttaisi valtavasti oikeuksien siirtymistä ja korvausoikeuden haltijaa koskevia epäselvyyksiä. Kaupalliset kustantajat julkaisevat vain osan vuosittain julkaistavasta kirjallisuudesta. Yhä suurempi määrä teoksia julkaistaan myös tekijöiden itsensä toimesta omakustanteina. Teoksia julkaisevat lisäksi mm. yhdistykset, työnantajat ja kaupungit. Tästä johtuen korvausoikeus pirstaloituisi monille eri tahoille, ja sitä olisi vaikea tai jopa mahdotonta hallinnoida. Herää myös kysymys, onko artiklan tarkoitus koskea vain suurempia kaupallisia kustantajia. Kustantajan käsitettä ei ole direktiiviehdotuksessa mitenkään määriteltä, mikä kertoo omalta osaltaan hätäisestä valmistelusta.

Suhteellisuus- ja toissijaisuusperiaatteiden vastainen

Ehdotettu artikla on selvästi suhteellisuusperiaatteen vastainen. On yleisesti tiedossa, että korvausoikeudesta tehty artiklaehdotus on yhteydessä ns. Reprobelt-tapauksessa annettuun Euroopan tuomioistuimen ratkaisuun (C-572/13). Ratkaisussa kyseenalaistettiin kustantajille teosten kustantamisen perusteella automaattisesti syntyvä oikeudenhaltija-asema tietyissä teosten jälkikäyttötilanteissa. Kustantajille nyt ehdotettu teosten rajoitussäännösten mukaista käyttöä koskeva yleinen korvausoikeus on kuitenkin täysin ylimitoitettu vastatoimi tälle tuomioistuimen ratkaisulle. Se saattaisi ulottua tulevaisuudessa sellaisiin teosten käyttömuotoihin, joista meillä ei ole vielä tietoa. Käyttömuodot saattaisivat koskea teosten erilaista sähköistä hyödyntämistä sekä sellaisia korvauksia, joita olisi perusteltua suorittaa ainoastaan tekijöille. Kustantajille lain nojalla luotava korvausoikeus ei näin ollen voi olla esimerkiksi tekijöiden omaisuudensuojan näkökulmasta suhteellisuusperiaatteen mukainen. Ongelmallista tuomioistuimen ratkaisua ei pidä yrittää oikaista vieläkin epäselvemmällä

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

lainsäädännöllä. Artikla 12 ei lisäisi oikeusvarmuutta, vaan tulisi aiheuttamaan huomattavaa epävarmuutta ja ongelmia kirja-alalle.

Euroopan unionin ja jäsenvaltioiden välistä toimivallanjakoa sääntelee toissijaisuusperiaate. Kulttuuriasiat ovat lähtökohtaisesti jäsenvaltioiden toimivallan piirissä, ja EU saa antaa tällä sektorilla vain kansallisia ratkaisuja tukevaa lainsäädäntöä. Kulttuurin alalla vallitsee selvä unionin toimivallan toissijaisuus suhteessa jäsenvaltioihin. Jäsenvaltioissa on hyvin erilaisia lainsäädäntöratkaisuja ja korvauksenjakoperusteita, jotka mahdollistavat kussakin maassa kirjallisuuden tekijöiden kohtuullisen toimeentulon ja kansallisen kulttuurin kehittymisen. Erityisesti tämä näkyy lainauskorvausjärjestelmissä, jotka ovat kussakin maassa muotoutuneet tukemaan juuri kyseisen maan kirjallista monimuotoisuutta ja turvaamaan tekijöiden mahdollisuutta elää työllään myös pienillä kielialueilla. Jäsenvaltioille tulee jatkossakin turvata mahdollisuus käyttää tekijänoikeuslainsäädäntöä kulttuuripolitiikan työkaluna kulttuurisen monimuotoisuuden turvaamiseksi. Direktiiviehdotuksen artikla 12 estää tietyillä alueilla tarpeellisten ratkaisujen tekemisen, ja se olisi hyvin todennäköisesti myös toissijaisuusperiaatteen vastainen.

Puutteellinen vaikutusarviointi tekijöiden näkökulmasta

Kustantajien korvausoikeutta koskeva säännös ilmestyi digitaalista sisämarkkinaa koskevaan direktiiviehdotukseen aivan sen valmistelun loppuvaiheessa. On varsin erikoista ja epäsuotavaa, että artiklan 12 vaikutuksista ei ole tehty riittävää vaikutusarviointia varsinkaan tekijöiden näkökulmasta. Kirja-alalla artikla johtaisi merkittäviin tulovirtojen siirtoihin tekijöiltä kustantajille, ja vaikutukset luovan työn edellytyksiin olisivat hyvin arvaamattomat. Pidämme tästä syystä riittävää vaikutusarviointia ehdottomana edellytyksenä jo pelkästään sille, että korvausoikeutta voitaisiin edes valmistella osaksi kaikkia jäsenvaltioita koskevaa lainsäädäntöä.

3. ARTIKLAN 12 TILANNE ON ERITTÄIN HUOLESTUTTAVA

Artiklan 12 myöhemmissä valmisteluvaiheissa on komission alkuperäisen direktiiviehdotuksen mukaiseen muotoon tehty tekijöiden kannalta erittäin huolestuttavia muutosehdotuksia.

Kulttuuri- ja koulutusvaliokunta (CULT) ehdotti artiklan muuttamista jäsenmaita pakottavaan muotoon. Valiokunta lisäsi myös kustantajien oikeusasemaa laajentavan muotoilun, joka käytännössä loisi kustantajalle lähioikeudenhaltijan kaltaisen statuksen.

Puheenjohtajamaa Viron kompromissiehdotuksessa kustantajan korvausoikeutta koskevaa artiklaa ja direktiiviehdotuksen johdantolauseetta 36 on laajennettu komission alkuperäisestä ehdotuksesta niin, että lainauskorvaukset mainitaan erikseen.

Mielestämme muutokset ovat kestäättömiä. Jäsenvaltioiden päätävävaltaa jälkikäyttökorvausten jakautumisen suhteen ei tule missään tilanteessa rajoittaa tai poistaa, jotta voidaan taata kulttuuristen

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

erojen ja monimuotoisuuden huomioon ottaminen tekijänoikeus- ja kulttuurilainsäädännössä. Toiseksi, kustantajan oikeudenhaltijastatuksen mainitseminen ei ole tarpeellista. Kustantajat saavat liiketoiminnassaan tarvitsemansa oikeusaseman kustannussopimuksella tapahtuvan oikeudenluovutuksen nojalla. Myös valtioneuvoston DSM-direktiiviehdotusta koskeneessa U-kirjelmässä (U 63/2016 vp) todetaan, että ”Suomi katsoo, että sisämarkkinoilla pikemminkin tulisi vähentää kuin lisätä oikeuksien pirstaloitumista ja pyrkiä välttämään uusien oikeudenhaltijoiden ja oikeuksien synnyttämistä”.

Lainauskorvaukset ovat Suomessa säädetty tekijöiden korvauksiksi. Ne on eduskunnan toimesta nimenomaan tehty luovutuskelvottomaksi, eikä tekijä elässään voi siirtää oikeuttaan lainauskorvaukseen pois itseltään. Joissakin Euroopan maissa on myös järjestelmiä, missä lainauskorvaukset jaetaan tekijöiden ja kustantajien välillä. Nämä maat ovat kuitenkin selkeässä vähemmistössä. Mielestämme jäsenvaltioiden täydellinen valta päättää lainauskorvauksiin oikeutetuista tulee säilyttää. Se, että jäsenvaltiolla on jo nyt hyvin erilaisia lainauskorvausjärjestelmiä viittaa siihen, ettei niiden osalta ole realistista eikä tarpeellista tavoitella EU-tasosta sääntelyä. Tästä on alalla laaja yksimielisyys. The European Writers’ Council (EWC) ja the Federation of European Publishers (FEP) sekä the European Council of Literary Translators’ Associations ovat yhteisessä kannanotossaan todenneet 28.9.2017, että lainauskorvausten mainitseminen artiklassa 12 olisi haitallista ja maininta tulisi poistaa, jotta erilaiset lainauskorvausjärjestelmät olisi mahdollista säilyttää Euroopassa.

Suomessa mm. eduskunnan sivistysvaliokunta on katsonut direktiiviehdotusta koskeneessa ensimmäisessä lausunnossaan (SiVL 5/2017 vp – U 63/2016 vp), että kustantajien korvausoikeutta koskeva ”uudistus ei saa vaikuttaa kielteisesti kansallisiin kopiointi- ja lainauskorvauskäytäntöihin”. Sivistysvaliokunta otti käsittelyssään tiukan kannan myös siihen, että artiklaa 12 ei saa säätää jäsenvaltioita pakottavasti.

Direktiiviehdotuksen artiklan 12 ongelmat eivät rajaudu ainoastaan lainauskorvaukseen, vaan sillä tulee olemaan vaikutuksia kaikkiin poikkeusten tai rajoitusten alueilla suoritettaviin korvauslajeihin nyt ja tulevaisuudessa. Vaikutuksia tekijöiden ja kustantajien tulonjakoon ja muihin suhteisiin ei ole riittävästi tutkittu, ja vaikutukset tulevaisuuden korvauslajeihin ovat ennalta arvaamattomia. Teosten alkuperäisten tekijöiden ja heikomman sopimusosapuolen aseman kannalta on perusteltua edellyttää, ettei nyt tehdä ratkaisuja, joilla on peruuttamattomia seurauksia ja jotka ovat tekijänoikeuden peruseräiteiden vastaisia.

4. JOHTOPÄÄTÖKSET

Suomen on otettava selkeä ja tiukka kanta kustantajien korvausoikeutta koskevaan säännökseen. Suomen tulee vastustaa artiklan 12 mahdollistamaa tulonsiirtoa tekijöiltä kustantajille ja vaatia artiklan poistamista.

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

Direktiiviehdotuksen antamisen ja Suomen edellisen kannanmuodostuksen jälkeen on esitetty huomattava määrä uutta informaatioita ja selkeät oikeudelliset perustelut, joiden nojalla artiklan 12 säätäminen on kestävämpiä. Suomen tulee huolehtia, että nämä näkemykset saatetaan jäsenvaltioiden neuvotteluissa kaikkien tietoon ja huomioidaan artiklasta 12 päätettäessä.

Mikäli artikla jää direktiiviin, sitä ei tule missään tapauksessa muuttaa pakottavaksi lainsäädännöksi, vaan sen on vähintään annettava kansalliselle lainsäätäjälle mahdollisimman laaja liikkumavara kustantajien korvausoikeudesta päätettäessä. Artiklaa tulee tällöin muuttaa myös niin, ettei sen voida katsoa olevan tekijänoikeuden perusperiaatteiden vastainen, eikä sitä voida pitää sopimusvapauden kannalta poikkeuksellisen heikkomman sopijapuolena asemaa heikentävänä lainsäädäntönä.

Helsingissä 24. päivänä lokakuuta 2017

Virpi Hämeen-Anttila
Puheenjohtaja

Anne Salomaa
Toiminnanjohtaja

LIITE Eurooppalaisten kirjallisuuden tekijöiden vetoamus artiklan 12 poistamiseksi

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

